

YUNANİSTAN'DA MONARŞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Çiğdem KILIÇOĞLU CİHANGİR*

ÖZ

Modern Yunanistan, kurulduğu tarihten bugüne kadar siyasi açıdan oldukça iniş-çıkışlı dönemlere sahne olmuştur. Yunan siyasi tarihinin öne çıkan en önemli özelliklerinden birisi, ülkenin yönetim biçimi bağlamında, mutlak monarşiden anayasal monarşiye ve parlamenter cumhuriyete kadar birçok deneyimin yaşanmış olmasıdır. Ancak bu deneyimlerden anayasal monarşi ve cumhuriyet yönetimlerinin aralıklarla ve birbirlerini kesintiye uğratarak devam etmesi dikkat çekicidir. Bu çerçevede, Yunanistan'da monarşinin kısa tarihine göz atıldığında, tahta geçen kralların akıbetleri bakımından çoğunlukla olumsuz ve ilginç bir tablo ile karşılaşmak mümkündür. Nitekim Yunanistan'ın ilk kralı Otto (Othon) krallıktan ihraç edilmiş, ardından tahta çıkan I. Georgios bir suikast girişimiyle öldürülmüş, Georgios'un oğlu I. Konstantinos ilki geçici olmak üzere iki defa tahttan indirilmiş, ardından oğlu Aleksandros evcil bir maymun ısırtığıyla hayatını kaybetmiş, Kral II. Georgios cumhuriyetin ilanıyla düşürülmüş, yalnızca II. Georgios'un kardeşi Kral Paulos'un hükümdarlığı menfi sonuçlanmamıştır. Ancak Paulos'un ölümünün ardından Yunan Krallığı tahtına çıkan II. Konstantinos da Albaylar Cuntası dönemindeki başarısız karşı darbe girişiminden dolayı ülkeden ayrılmıştır. Nitekim II. Konstantinos'un tahtını bırakması, Yunanistan'da krallığın fiilen sonunu getirmiştir. Bu çalışmada, Yunan monarşisinin kısa tarihi değerlendirilerek Yunanistan'da monarşinin oluşumu ve gelişimi ile Yunan krallarının ülke siyasi hayatındaki konumları analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Konstantinos, Monarşi, Otto, Ulusal Bölünme, Yunanistan Krallığı, Yunanistan.

* Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Araştırma Görevlisi. E-posta: kilicoglu@ankara.edu.tr

AN ASSESSMENT ABOUT MONARCHY IN GREECE

ABSTRACT

Modern Greece has been the scene of periods with ups and downs politically from its founding date until now. One of the most significant characteristics of Greek political history is in the context of the regime of the nation, many political experiences such as absolute monarchy, constitutional monarchy and parliamentary republic have been experienced. However it's remarkable that the regimes of constitutional monarchy and republic had a continuation but with breaks. In this context, considering the short history of monarchy in Greece, it's possible to meet a largely adverse and interesting scene in respect to the ends of the kings. Indeed, Otto, the first King of Greece was dethroned, King George I, who had ascended the throne afterwards, was assassinated, Constantine I, son of George I, was dethroned two times-one was provisional, his son Alexander passed away by a domesticated monkey's bite, King George II was dethroned by the proclamation of the republic, only the regality of King Paul, brother of George II, did not end up adversely. After the death of Paul, Constantine II ascended the throne of Kingdom of Greece, but he left the country after his unsuccessful counter-coup attempt in the period of Greek Military Junta. Consequently the abdication of Constantine II was the "de facto" end of the monarchy in Greece. In this study the short history of Greek monarchy will be evaluated and the formation and progress of monarchy in Greece and the positions of Greek kings in nation's political scene will be analyzed.

Keywords: Constantine, Monarchy, Otto, National Schism, Kingdom of Greece, Greece.

Giriş

Günümüzde parlamenter cumhuriyetle yönetilen Yunanistan, Osmanlı Devleti'nden ayrıldığı 1821 tarihinden itibaren mutlak ve anayasal monarşi de dâhil olmak üzere üç farklı yönetim biçimiyle idare edilmiştir. Bu çalışmaya modern Yunanistan'ın monarşi deneyimi ve Yunan kralları konu edilmiştir. Konuya bir giriş olması bakımından Yunanistan'ın kuruluş sürecine kısaca değinmek yararlı olacaktır.

Dünya siyasi tarihi açısından büyük değişim ve dönüşümlerin yaşandığı 18. ve 19. yüzyıl, modern Yunanistan'ın kuruluş sürecinde de önemli bir zaman dilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. *Devrimler Çağı*¹ olarak da adlandırabileceğimiz bu iki yüzyıllık zaman dilimi içerisinde Avrupa başta olmak üzere bütün dünyayı etkileyen bir dizi devrim hareketi gerçekleşmiş,

¹ Eric Hobsbawm, **Devrim Çağı (1789-1848)**, (Çev. Bahadır Sina Şener), Dost Kitabevi Yay., Ankara, 2000. Oral Sander de bu iki yüzyıllık süreci, devrimler dönemi olarak adlandırmıştır. Oral Sander, **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e**, 29. B., İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2015, s. 149-150.

neticesinde bütün siyasi dengeleri değiştiren yeni ideolojiler, yeni fikirler ve yeni oluşumlar ortaya çıkmıştır. Fransız Devrimi'yle yayılan devrimci fikirler, büyük halk kitlelerini peşinden sürüklerken, günümüze kadar uzanan siyasal, ekonomik ve toplumsal sonuçlar doğurmuştur. Devrimin getirdiği ulusçuluk, ulus egemenliği, cumhuriyetçilik gibi fikirler çok uluslu imparatorlukların dağılma sürecini hızlandırırken, ulusal oluşumların ortaya çıkmasına da önayak olmuştur.

Osmanlı Devleti açısından bakıldığında, devletin 19. yüzyıldaki toprak kayıplarının, yani imparatorluğun parçalanmasının temel nedeni, Rusya'nın Osmanlı'yı parçalama ve yıkma siyasetinin yanı sıra, 19. yüzyıl boyunca gelişen bu ulusçuluk akımı olmuştur.² Ulusçuluk, önce yabancı propagandasıyla ve siyasi amaçlarla imparatorluğun Hristiyan unsurlarına aşılınmış, daha sonra bu halkların milli duyguları kısıktılarak bağımsızlık duyguları körüklenmiştir.³ Osmanlı Devleti'nin parçalanmasında ilk büyük ve önemli hareket III. Selim döneminde ortaya çıkan Sırp isyanları olsa da,⁴ 1821 yılında Mora'da Osmanlı Devleti'ne karşı başlayan Yunan isyanı Avrupa müdahalesiyle desteklenen ve bağımsızlıkla sonuçlanan ilk geniş ulusal ayaklanma niteliği taşımaktadır.⁵ Yunan bağımsızlık mücadelesinin, diğer Balkan uluslarına örnek oluşturması bakımından Osmanlı Devleti'nin dağılmasında rolü oldukça büyüktür.⁶

Yunanistan açısından bakıldığında, Osmanlı'ya karşı yürütülen bu mücadeleyi, Fransız Devrimi'yle ortaya çıkan politik gelişmelerden bağımsız düşünmemek gerekir.⁷ Zira 18. yüzyılda Osmanlı egemenliğindeki Yunanlar/Rumlar⁸ ekonomik ve politik anlamda bir gelişme içine girerken,

² Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, 6. B., Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 254. Fransız Devrimi'nin Osmanlı Devleti'ne etkileri ve devrimle yayılan fikirlerin Osmanlı topraklarına giriş kanalları için bkz. Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Metin Kıratlı), 5. B., TTK Yay., Ankara, 1993, s. 54-65; Oral Sander, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü**, 9. B., İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2015, s. 170-178.

³ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, C. V, 9. B., TTK Yay., Ankara, 2011, s. 101.

⁴ **A.g.e.**, s. 102-103.

⁵ İlber Ortaylı, **Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi**, 2. B., Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2009, s. 113.

⁶ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 113-114; Karal, **a.g.e.**, s. 121; Sander, **Anka'nın Yükselişi...**, s. 184.

⁷ John S. Koliopoulos, Thanos M. Veremis, **Greece The Modern Sequel (From 1831 to the Present)**, Hurst&Company, London, 2002, s. 7.

⁸ Çalışmada Yunan halkı için Rum/Grek/Helen sözcükleri yerine genel olarak Yunan sözcüğü tercih edilmiştir. Yunanların kendilerini Helen olarak tanımlama eğilimlerinin yanı sıra, Osmanlı tebaasından olan Yunan kökenlileri adlandırmak için de Rum kavramı daha çok kullanılan bir sözcüktür. Ancak bu çalışmada kavramların detayına inilmeyeceği için herhangi bir ayrıma gidilmemiş, bütün Yunan kökenlileri adlandırmak için genellikle Yunan sözcüğü kullanılmıştır.

Yunan ulusal uyanışı da gerçekleşmiştir. Bu dönemde Batı'nın büyük ticari merkezlerine yerleşen Yunanlar, hem Batılılar arasındaki rekabetten hem de onların Osmanlı Devleti'ndeki kapitülasyon haklarından yararlanarak büyük bir ticaret filosu vücuda getirmişler, Akdeniz ve Karadeniz ticaretine hâkim olmaya başlamışlardır. Diğer yandan, Osmanlı devlet yönetiminin üst kademelerinde görev alan Fener Rumlarının da bu dönemde oldukça imtiyazlı bir konuma sahip oldukları unutulmamalıdır. Gerek Fenerlilerin ayrıcalıklı konumu gerekse 18. yüzyılda sağlanan ekonomik sıçrayış, bir Yunan burjuva sınıfının oluşmasına önderlik etmiş ve bu sınıf, kısa süre içinde Yunanların bir ulus olarak ortaya çıkmasında etkili olmuştur.⁹

Öte yandan Yunanların ulusal uyanışı, dış faktörlerden de beslenmiştir. 18. yüzyılın sonlarında Rusya'nın, Yunanların eski Bizans İmparatorluğu üzerindeki haklarından söz ederek onlar üzerinde yarattığı algı siyaseti, Osmanlı Devleti'ni parçalama politikasının önemli bir halkasını teşkil etmektedir.¹⁰ Osmanlı'ya karşı özellikle Rusya'nın kışkırtmalarıyla başlayan Yunan ayaklanmaları, Avrupa Aydınlanması'nın ve Fransız Devrimi'nin de etkisiyle ulusal bir nitelik kazanmıştır.¹¹ Zaten modern Yunanistan'ı şekillendiren en temel olgulardan biri, yalnızca Yunan halkının özgürlük arzusu değil, aynı zamanda Fransız Devrimi'ni gözlemleyen bir grup Yunan aydınının bağımsızlığa yönelik taşıdığı inançtır.¹² Zira Fransa da Yunan ulusal uyanışına kayıtsız kalmamış, 18. yüzyılın sonlarından itibaren gelişmeye başlayan Yunan-Fransız ilişkilerinin etkisiyle Fransız himayesi altında bir Yunan devletinin kurulması fikrini gündeme taşımıştır. Böylece Rusya'nın yanı sıra, Fransız girişimleri de Yunanlar arasında ulusal duyguların gelişmesine yol açarken,¹³ İngiltere de Yunanların mücadelesini bir Hristiyanlık davası olarak algıladığından, Yunan ayaklanmasına destek vermiştir.¹⁴ Avrupa'nın Yunan sorunuyla bu kadar yakından ilgilenmesi, Yunan uygarlığının Batı uygarlığına temel teşkil ettiği yönünde Avrupa kamuoyunda yaratılan algıyla ilişkilendirilebilir. Yunanistan'ın Batı'nın doğum yeri ve kültürel kurumlarının kaynağı olarak görülmesi, Yunan

⁹ Nikos Svoronos, **Çağdaş Helen Tarihine Bakış**, (Çev. Panayot Abacı), Belge Yay., İstanbul, 1988, s. 27-29.

¹⁰ **A.g.e.**, s. 32-33. Rusya'nın Avusturya ile müttefik olarak 1787'de Osmanlı Devleti'ne karşı açtığı savaşın özünü, Bizans İmparatorluğu'nu canlandırma amacı taşıyan bir Grek projesi oluşturmaktadır. Karal, **a.g.e.**, s. 109.

¹¹ Rusya, Osmanlı'ya karşı Yunan ayaklanmasında neredeyse başrolü oynamış, Yunanistan'daki ulusçu duyguları alabildiğine kışkırtmıştır. Sander, **Anka'nın Yükselişi...**, s. 185.

¹² Koliopoulos ve Veremis, **Greece The Modern Sequel**, s. 7.

¹³ Svoronos, **a.g.e.**, s. 34.

¹⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 263-265.

bağımsızlık mücadelesinin, yüzyılın en gözde uluslararası davası ve bütün Avrupa'yı kapsayan bir mesele haline gelmesine neden olmuştur.¹⁵

Bağımsızlık mücadelesinin ve dolayısıyla Osmanlı-Yunan savaşının devam ettiği yıllarda, Yunan devletinin ilk başkanı olarak Rus Çarı'nın eski bakanlarından olan İoannis Kapodistrias karşımıza çıkmaktadır. Kapodistrias, bazı kaynaklarda cumhurbaşkanı olarak nitelendirilse de yeni kurulan devletin yönetim şekli cumhuriyet değildir, Kapodistrias, Yunanistan'a bir kral tayin edilene kadar, 1827-1831 yılları arasında devlet başkanlığı görevini üstlenmiştir.¹⁶ Ancak Kapodistrias, uyguladığı baskıcı yöntemlerle, Yunanların kendilerini yönetmeye yeterli olmadıkları şeklindeki görüşü ve Yunan toplumunun seçkin tabakasını küçük görmesi nedeniyle, yönetime gelmesinden kısa süre sonra bir suikast sonucu öldürülmüştür.¹⁷ Suikasttan sonra meydana gelen kaos ortamından yararlanarak üç büyük devlet (İngiltere, Rusya, Fransa) Yunanistan'da mutlak monarşiyi kabul ettireceklerdir.

¹⁵ Gregory Jusdanis, **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi**, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yay., İstanbul, 1998, s. 35.

¹⁶ Richard Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, (Çev. Dilek Şendil), İletişim Yay., İstanbul, 1997, s. 60; Svoronos, **a.g.e.**, s. 45. Clogg, Kapodistrias'ı cumhurbaşkanı olarak, Svoronos ise devlet başkanı olarak nitelendirmiştir. Bazı kaynaklar Kapodistrias dönemindeki rejimi cumhuriyet olarak kabul etmekte, dolayısıyla günümüz Yunanistan Cumhuriyeti'nin üçüncü cumhuriyet yönetimi olduğunu savunmaktadırlar. Philippos C. Spyropoulos, Theodore P. Fortsakis, **Constitutional Law in Greece**, Kluwer Law International, Netherlands, 2009, s. 41, 55. Aynı eserde, modern Yunanistan devletinin 1821 tarihinde kurulduğu ve 1821 yılının Yunanistan açısından hem bağımsızlık savaşının çıkışı hem de Yunan anayasal tarihinin başlangıcını sembolize ettiği ifade edilmektedir. Ayrıca 1832'ye kadar olan dönemde cumhuriyet yönetiminden bahsedilmemekle birlikte, 1821-1833 arası dönem Birinci Helen Cumhuriyeti olarak adlandırılmış, bu dönemde birtakım yerel anayasaların çıkarıldığı ve yerel nitelikte meclisler kurulduğundan söz edilmiştir. **A.g.e.**, s. 41-43. Bir başka kaynakta 1827-1832 arası dönemden Helenizmin yeniden doğuşu ve Birinci Helen Cumhuriyeti şeklinde bahsedilmektedir. George D. Dimacopoulos, **Greek Orders and Medals**, Vol. I, Spink, 1961, s. 32. 1821-1827 yılları arasında Bağımsızlık Savaşı boyunca Yunan ihtilalcilerinin oluşturduğu üç ulusal meclis görev yapmış ve ulusal Yunan hükümetleri kurulmuştur. Bu nedenle bazı kaynaklarda bu döneme Birinci Helen Cumhuriyeti olarak rastlanmaktadır. 1924'te Yunanistan'da ilan edilen cumhuriyet yönetimi de bu sebepten dolayı İkinci Helen Cumhuriyeti (1924-1935) olarak nitelendirilmektedir. Alkis Rigos, **İ Defteri Elliniki Dimokratia 1924-1935**, Themelio, 1999; Spyropoulos ve Fortsakis, **a.g.e.**, s. 49. Yunan Bağımsızlık Savaşı sırasında ve Yunanistan'da monarşi ilan edilene kadar geçen sürede ülkede parlamenter bir sistemin kurulması ve işleyişi ile rejim tartışmaları için ayrıca bkz. Koliopoulos ve Veremis, **Greece The Modern Sequel**, s. 11-43.

¹⁷ Clogg, **a.g.e.**, s. 62.

1- Yunanistan'da Kraliyetin Oluşumu

3 Şubat 1830'da İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan Londra Protokolü, Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışını simgelemektedir.¹⁸ Protokole imza koyan devletler, yeni devletin kuruluşunda “*protecting powers*”, yani “*koruyucu güçler*” adı altında söz sahibi olmuşlardır.¹⁹ Bu noktada, Yunanistan'ın bağımsızlığının, gerek protokole imza koyan devletler gerekse protokolün niteliği açısından, aslında yeni bir dışa bağımlılık projesinin hayata geçirilmesi anlamı taşıdığını da vurgulamak gerekmektedir.

Londra Protokolü'nün birinci maddesi Yunanistan'ı bağımsız bir devlet olarak kabul ederken, üçüncü maddesi Yunanistan'da devlet şeklini ve yönetim biçimini tanımlamaktadır. Buna göre üç himayeci devlet, bağımsızlığı kabul etmenin bedeli olarak Yunanistan'ın verasete dayalı bir monarşiyle yönetilmesine ve 6 Temmuz 1827 tarihli Londra Antlaşması'na imza atan devletlerle akrabalık bağı olmayan (doğrudan bağlantılı olmayan) ve “*Yunanistan'ın Hükümdarı*” unvanını taşıyabilecek bir krala teslim edilmesine karar vermişlerdir.²⁰

Yunanistan Krallığı'nın başına önce Saxe-Coburg Hanedanından Prens Leopold getirilmek istenmiş, ancak prensin büyük devletlere sunduğu birtakım istekler²¹ kabul edilmeyince Leopold krallığı reddetmiştir.²² Bunun üzerine büyük devletlerin, Yunanistan tahtı için belirledikleri isim, Bavyera Kralı I. Ludwig'in ikinci oğlu olan Otto Friedrich Ludwig von Wittelsbach olmuştur. Otto'nun²³ Yunanistan'a kral olarak tayin edilmesine dair yapılan anlaşma 7 Mayıs 1832'de Londra'da imzalanmıştır.²⁴ Bavyeralı Kral

¹⁸ 22 Mart 1829 Londra Protokolü ile İngiltere, Rusya ve Fransa'nın himayesinde, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Yunan devleti kurulmasına yönelik adım atılmış ve 14 Eylül 1829 Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti bu protokolü kabul etmiştir. 3 Şubat 1830'da ise Londra'da imzalanan yeni protokol gereğince, Yunanistan bağımsızlığını kazanmış, 1832 İstanbul Konvansiyonu ile de Osmanlı Devleti Yunanistan'ı tanımıştır. Clogg, *a.g.e.*, s. 49-62; Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 284-286; Svoronos, *a.g.e.*, s. 41-46; Thanos Veremis, *Valkania: Apo ton 19° os ton 21° Aiona, Domisi kai Apodomisi Kraton*, 6.B., Ekdoseis Pataki, Athina, 2008, s. 27-28.

¹⁹ M. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s. 25.

²⁰ “Protocol of Conference Between Great Britain, France, and Russia, Relative to the Independence of Greece”, *The American Journal of International Law*, Vol. 12, No. 2, Supplement: Official Documents (Apr. 1918), s. 67; Clogg, *a.g.e.*, s. 62.

²¹ Prens Leopold, Yunanistan'ın kuzey sınırlarının genişletilmesi, bazı adaların Yunanistan'a verilmesi, Yunanistan'ın dış saldırılara karşı garanti altına alınması gibi bazı isteklerde bulunmuştur. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 283.

²² Aynı yer.

²³ Kral Otto'nun ismi Yunanca kaynaklarda Othon veya Othonas şeklinde yazılmaktadır.

²⁴ Harry J. Psomiades, “The Character of the New Greek State”, *Hellenism and the First Greek War of Liberation (1821-1830): Continuity and Change*, (Ed. Nikiforos P.

Otto'nun Yunanistan tahtına geçiş anlaşması, Osmanlı Devleti'nden koparak bağımsızlığını ilan eden Yunanistan'ın, başından beri büyük güçlere olan bağımlılığını gösteren önemli bir belge niteliği taşımaktadır. Zira bu anlaşmaya Yunanistan taraf alınmamış, yalnızca Londra Protokolünde garantör devlet sıfatına sahip olan İngiltere, Fransa ve Rusya ile Bavyera imza koymuşlardır.²⁵

6 Şubat 1833'te Yunanistan tahtına çıkan Otto,²⁶ bu tarihte henüz 18 yaşını doldurmamış olduğundan, ülke 1835'e kadar Bavyeralı ileri gelenler arasından seçilmiş üç kişiden oluşan bir kurul tarafından yönetilmiştir.²⁷ Ancak bu dönemde Yunan siyasi hayatında büyük güçlerin hala önemli ölçüde etkin olduğunu söylemek mümkündür. Zira üç "*koruyucu devlet*" kendi çıkarlarını temsil eden İngiliz Partisi, Fransız Partisi, Rus Partisi aracılığıyla Yunan siyasi hayatında söz sahibi olmuşlardır.²⁸ Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından, ülkedeki yönetim biçiminin belirlenmesine kadar birçok önemli siyasi gelişme büyük güçlerin kontrolü altında gerçekleşmiştir.

Yeni krallığın ilk sorunu, savaş yıllarının açtığı yaraları sarmak ve yeni devletin kurumsal altyapısını oluşturmak olmuştur.²⁹ Otto'nun tahta çıktığı tarihte Yunan idaresinde bulunmayan Atina, 1 Mart 1833'te Yunan egemenliğine dâhil olmuş ve 18 Eylül 1834'te krallık kararıyla hükümetin merkez kürsüsü ve Yunan Krallığı'nın yeni başkenti olarak belirlenmiştir.³⁰ Bu karar, yeni devletin antik geçmişe duyduğu özlemin bir yansıması

Diamandouros, John P. Anton, John A. Petropulos, Peter Topping), Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1976, s. 148. Bu anlaşma şu şekildedir: "*Büyük Britanya, Fransa ve Rusya Saltanatları, Yunan ulusu tarafından kendilerine devredilen yetkiyi kullanarak, bağımsız bir devlet statüsüne yükselen Yunanistan'a bir hükümdar seçmek için ve bu ülkeye arkadaşça tavırlarının taze bir kanıtı olarak bir kraliyet ailesinden hükümdar seçme konusunda istekli olarak yeni Yunan devletinin hükümdarlığına Bavyera Kralı II. Ludwig'in ikinci oğlu Kral Frederick Otho'nun tayinine karar vermiştir.*" "Protocol of Conference Between Great Britain, France, and Russia, Relative to the Independence of Greece", s. 68. Burada dikkat çeken "*Yunan ulusu tarafından büyük devletlere devredilen yetki*" tanımlamasıdır.

²⁵ Clogg, **a.g.e.**, s. 65.

²⁶ Kral Otto'nun Yunan tahtına çıkışı 28 Şubat 1833 tarihli Yunan Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır. **Efimeris tis Kyverniseos tou Vasileiou tis Ellados**, Arithm. 1, Nafplion, 16/28 Fevrouariou 1833, s. 1-3.

²⁷ Clogg, **a.g.e.**, s. 68. Zaten Resmi Gazetede Otto'nun tahta çıkışı beyan eden bildirinin altında da kral naibinin ismi yer almaktadır. **Efimeris tis Kyverniseos tou Vasileiou tis Ellados**, Arithm. 1, Nafplion, 16/28 Fevrouariou 1833, s. 3.

²⁸ Svoronos, **a.g.e.**, s. 50-51; Psomiades, **a.g.m.**, s. 149.

²⁹ Clogg, **a.g.e.**, s. 68.

³⁰ Stefanos P. Papageorgiou, **Modern Yunan Tarihinden Kesitler**, (Çev. Murat Issı), Yazılama Yay., İstanbul, 2015, s. 99-100.

niteliğindeki, devlet kurumlarının yapılandırılmasında aynı hassasiyet gösterilmemiştir. Devletin kurumları oluşturulurken Yunan gelenekleri pek dikkate alınmayarak Batı Avrupa tarzında bir yaklaşım benimsenmiştir.³¹ Öte yandan Kral Otto döneminin ilk on yılında (1833-1843) yönetim kademesindeki eski geleneksel gruplar, siyasi hayatın merkezinden uzaklaştırılarak karar alma ve politik program oluşturma süreçlerinin dışında bırakılmışlardır.³² 1835'ten itibaren Otto, krallığı resmen üstlenmesine rağmen naipler kurulu ağırlığını kaybetmemiş ve yönetimde Yunan gelenekleri pek dikkate alınmadığından dolayı halk Bavyeralıları işgalci gibi algılamıştır. Bu nedenle Kraliyet halk desteğinden mahrum kalmıştır.³³ Kral Otto'nun bir veliahdının bulunmaması ve Bavyeralıların, üst yönetim kademelerine hâkim olmaları, Yunan kökenli politikacıların ve halkın tepkisini çekerek muhalefetin güçlenmesine neden olmuştur.³⁴ Nitekim bu hoşnutsuzluk ve siyasal çıkmazlar, 1843'te anayasal monarşiye geçilmesine yönelik yapılan ilk askeri darbeyi de beraberinde getirmiş, böylece 1844'ten 1924'te cumhuriyetin ilanına kadar sürecek olan anayasal monarşi dönemi başlamıştır.³⁵

2- Yunanistan'da İlk Anayasal Monarşi Dönemi

Bu dönemde Yunan devletinin resmi ideolojisi olarak *Megali İdea*³⁶ karşımıza çıkmaktadır. Başkenti İstanbul olan büyük bir Yunan devleti yaratma düşüncesine dayanan Megali İdea, ilk kez 1844 yılındaki anayasa

³¹ Clogg, a.g.e., s. 69.

³² Papageorgiou, a.g.e., s. 84.

³³ Hatipoğlu, a.g.e., s. 29.

³⁴ Clogg, a.g.e., s. 71.

³⁵ 1844'te Yunanistan'ın ilk anayasası kabul edilmiştir. Bu anayasa çok tutucu olmasına karşın, Yunanistan'da anayasal monarşinin başlangıcını teşkil ettiği için önemlidir. Svoronos, a.g.e., s. 54-55; Spyropoulos ve Fortsakis, a.g.e., s. 45.

³⁶ Türkçe karşılığı "Büyük Düş/Büyük Ülkü" olan Megali İdea, Çağdaş Yunanca sözlükte 19. yüzyılın ilk yarısından 20. yüzyılın ilk otuz yılına kadar Yunan dünyasına egemen olan ve "kurtarılmayı bekleyen" bütün Yunanların kurtuluşunu ve başkenti İstanbul olan büyük bir Yunan devleti kurmayı amaçlayan ideoloji olarak tanımlanmaktadır. Georgios Babiniotis, **Leksiko tis Neas Ellinikis Glossas**, 3. B., Kentro Leksilogias E.R.E., Athina, 2008, s. 1063. Megali İdea kavramının daha geniş bir tanımı, ortaya çıkışı ve gelişimi ile ilgili olarak bkz. Elli Skopetea, **To Prototypos Vasileio kai i Megali İdea: Opseis tou Ethnikou Provlitatos stin Ellada (1830-1880)**, Ekdoseis Polytypo, Athina, 1988, s. 251-360. Türkçeye çevrilmiş kaynaklarda Megali İdea tanımı için bkz. Michael Llewellyn Smith, **Yunan Düşü**, (Çev. Halim İnal), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002, s. 15-19; Jusdanis, a.g.e., s. 121. Türkçe ve Yunanca kaynaklarda yer alan Megali İdea tanımlamaları ve değerlendirmeleri için ayrıca bkz. Çağla Derya Tağmat, "Türk ve Yunan Kaynakları Çerçevesinde Megali İdea Değerlendirmeleri", (Ed. Yeliz Okay), **Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 89-108.

çalışmaları sırasında dile getirilmiştir.³⁷ Megali İdea ve bununla bağlantılı olarak panhelenizm düşüncesi, kurulan yeni devletin sorunlarının ancak “*Büyük Yunanistan*”ın gerçekleşmesiyle çözüleceği inancı üzerinden gelişmiştir.³⁸ 1922’ye kadar devletin resmi ideolojisi haline gelen Megali İdea sayesinde, Otto halk arasında kısa süren bir saygınlık kazanmıştır. Ancak bu dönemde büyük devletlerin, Megali İdea’nın yayılmacı söylemlerine karşı çıkmalarıyla Yunanların yayılmacı isteklerine cevap veremeyen Kral Otto, 1862 yılında düşürülerek ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.³⁹ Bu durum, Yunan kralının tahta geçişinde olduğu kadar, tahttan indirilişinde de büyük devletlerin söz sahibi olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Büyük devletlerin garantisi altında bağımsızlığını kazanan Yunanistan’ın ikinci kralı bu defa Danimarkalı Glücksburg hanedanından seçilmiştir.⁴⁰ Bu hanedanın Yunanistan’a yerleşen kolu, 1864 ile 1974 yılları arasında aralıklarla tahta gelmiştir.⁴¹

Danimarka Kralı Christian’ın ikinci oğlu Prens Guillaume-Georges Glücksbourg, 18 Mart 1863’te toplanan Yunan Meclisi tarafından Yunan Kralı olarak kabul ve ilan edilmiş, 12 Ekim 1863’te Yunan Kralı I. Georgios adıyla tahta çıkmıştır. Kral I. Georgios’un saltanatı, iç ve dış siyaset açısından Yunanistan’ın en karışık ve düzensiz dönemlerinden birini teşkil etmektedir.⁴²

Kraliyetin herhangi bir ırki temel üzerine inşa edilmemesi aslında Yunan ulus bilincine ters olmakla birlikte, Yunanistan’a kral olarak atananların kendilerini nasıl tanımladıkları da önemlidir. Bu bağlamda Bavyeralı Kral Otto’nun Antik Yunan’a duyduğu sempatiyle Megali İdea’yı benimsemiş olması ve Danimarkalı Kral I. Georgios’un kendisini “*bütün Helenlerin Kralı*” olarak tanımlaması, Yunan krallarının Helen kimliğini kısmen benimsediklerini gösterebilir.⁴³ Nitekim Megali İdea politikası

³⁷ Clogg, a.g.e., s. 66; Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, 2.B., İletişim Yay., İstanbul, 1999, s. 211.

³⁸ Ortaylı, a.g.e., s. 116.

³⁹ Clogg, a.g.e., s. 78.

⁴⁰ A.g.e., s. 79.

⁴¹ Aynı yer.

⁴² BCA, 030.01/134.874.7, s. 16.

⁴³ Kısmen sözcüğünün altını çizmek gerekmektedir, çünkü yukarıda sayılan özellikler, bahsi geçen bu iki kralın kendilerini Helen/Yunan olarak görmeleri için yeterli değildir. Burada “din” hususu da gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Bavyeralı olan Otto Katolik olmakla birlikte, Danimarkalı I. Georgios da Lutheryan’dır. Her ne kadar Yunan Anayasası istisnasız bir biçimde devletin başının Ortodoks olması ve yaygın Ortodoks inancını koruyacağına dair Meclis önünde ant içmesi gerektiğini hükme bağlasa da, Otto bu konuda

çerçevesinde, 1864 Anayasası'nda Kral I. Georgios'a “Yunanistan'ın Kralı” yerine, “Yunanların/Helenlerin Kralı” olarak verilen unvan, Yunanistan'ın sadece krallık topraklarını değil, Yunan ulusu tarafından yerleşilen bütün bölgeleri kapsadığı şeklinde bir düşüncenin simgeleştirildiğini de göstermesi açısından önemlidir.⁴⁴

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından itibaren ülke yönetiminde, çeşitli siyasal bunalımlara rağmen, istikrarın görüldüğü en uzun dönem yaklaşık elli yıl boyunca Yunan tahtında kalan Kral I. Georgios dönemi olmuştur. 1864'te kabul edilen yeni anayasayla seçim, basın, eğitim gibi alanlarda halka geniş hak ve hürriyetlerin tanınması, bu dönemin halk arasında “*vasilevomeni dimokratia*” (monarşik demokrasi/monarşik cumhuriyet) olarak anılmasına neden olmuştur.⁴⁵

Ancak I. Georgios döneminde sürekli olarak yaşanan ekonomik krizler ve 1897'de Türkler karşısında alınan yenilgi, bir yandan Yunanistan'ı büyük devletlere daha bağımlı hale getirirken, diğer yandan da bir siyasal kriz ortaya çıkarmıştır. Yunan hükümetlerinin başarısızlıkları ve Girit'te artan bunalım,⁴⁶ Kral ve çevresine karşı duyulan hoşnutsuzluğu da beraberinde getirmiştir.⁴⁷ Her ne kadar Kral I. Georgios ciddi ve nazik bir hükümdar olarak Saray işlerini bizzat ve otoriter bir şekilde idare etmiş ve saltanatı esnasında Saray'ı, ülkenin ekonomik ve siyasi hayatına müdahaleden uzak tutmuş olsa da,⁴⁸ 1909 yılında gerçekleşen askeri darbeyi önleyememiştir.

bir istisna oluşturmaktadır. Umut Özkırmı, Spyros A. Sofos, **Tarihin Cenderesinde, Yunanistan ve Türkiye'de Milliyetçilik**, (Çev. Sezin Tekin Özşakıncı, Özlem Bülbül), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2013, s. 49. I. Georgios ise Lutheryan olmasına rağmen, Ortodoks olan Rus Çarı I. Nikolay'ın torunu Olga Konstantinovna ile bir evlilik yapmış ve bu evlilik, bir bakıma, Yunan veliahtlarının hem kan bağından hem de anayasadan dolayı Ortodoks inancını taşımalarında rol oynamıştır. Nitekim I. Georgios'tan sonra tahta çıkan oğlu I. Konstantinos kendisini Yunan Ortodoks dinine bağlı olarak tanımlamıştır.

⁴⁴ Smith, **a.g.e.**, s. 17.

⁴⁵ Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 36.

⁴⁶ Girit adası, 1841'den itibaren aralıklarla süren ayaklanmalara sahne olurken, 1896'da başlayan ayaklanma 1897'de Osmanlı-Yunan Savaşı'na dönüşmüş, savaş Yunan tarafının yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Her ne kadar Osmanlı Devleti galip taraf olarak savaştan çıktıysa da büyük güçlerin de baskılarıyla Girit özerklik kazanmıştır. Özerkliğin ardından Girit Meclisi, adanın Yunanistan'a bağlanması konusunda çaba gösterirken, adaya genel vali olarak tayin edilen Kral I. Georgios'un oğlu Prens Georgios'un, adanın Yunan Kraliyet ailesinin idaresinde kalması ve özerkliği konusundaki ısrarcı tutumu, Girit'te siyasi bir krize yol açmış ve Yunan Sarayı'na karşı bir tepki oluşmaya başlamıştır. İlerleyen süreçte iç ve dış gelişmelerin etkisiyle Girit'in Yunanistan'a bağlanması için uygun zemin bulunacak ve Balkan Savaşları'nda Yunanistan adayı önce işgal, ardından ilhak edecektir. Clogg, **a.g.e.**, s. 89-93; Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 555-563, 628-629; Svoronos, **a.g.e.**, s. 79-80.

⁴⁷ Svoronos, **a.g.e.**, s. 80.

⁴⁸ **BCA**, 030.01/134.874.7, s. 18.

Darbe, geleneksel Yunan siyasetçilerine ve Saray'a bir rakip yaratarak Girit'in önde gelen politikacılarından Eleftherios Venizelos'u⁴⁹ iktidara taşımıştır.⁵⁰ Megali İdea'nın, yani Büyük Yunanistan düşünün en ateşli savunucularından biri olan Eleftherios Venizelos'un 1910'da iktidara gelişiyle Yunanistan'ın siyasi hayatında yeni bir dönem başlamıştır.⁵¹ Bundan sonraki süreçte Venizelos, Yunanistan'daki siyasi dengeler açısından kilit bir rol üstlenecektir. Zira Venizelos'un iktidara gelişiyle Yunanistan'ın zengin ailelerine mensup olan eski politikacılar büyük bir hezimete uğramışlar ve Venizelos'a karşı Saray'ın yanında yer almışlardır. Bu gelişme, Venizelos'a karşı, ilerleyen süreçte kralcı/antivenizelist olarak anılacak olan müşterek bir cephe oluşmasına yol açmıştır.⁵²

Diğer yandan Kral I. Georgios'un 1913 yılında Selanik'e yaptığı gezi sırasında bir akıl hastası tarafından öldürülmesinin⁵³ ardından tahta çıkan oğlu Konstantinos, babasının siyasi hayattan uzak kalma geleneğini takip etmemiştir.

1913 yılında tahta çıkan Konstantinos, Yunanlar açısından Bizans İmparatorluğu'nun kurucusu I. Konstantinos ve son Bizans imparatoru XI. Konstantinos Paleologos ile aynı ismi taşıdığı için, XI. Konstantinos'un ardılı gibi görülmüş ve taraftarları onu XII. Konstantinos olarak adlandırmıştır.⁵⁴ Kral Konstantinos, kendisini Yunan Ortodoks dinine bağlı olarak tanımlarken, Konstantinos ile ilgili yazılan eserlerde Kral'ın muhafazakâr bir Yunan milliyetçisi olarak nitelendirildiği dikkati çekmektedir.⁵⁵ Taraftarlarının Kral'a XII. Konstantinos yakıştırması yapması da, doğrudan Yunan ulus bilinci ve Megali İdea ile bağlantılıdır. Ancak

⁴⁹ Eleftherios Venizelos hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. C. Kerofilas, **Eleftherios Venizelos: His Life and Work**, London, 1915; Thanos Veremis, **Megaloi Ellines, Tomos H', Eleftherios Venizelos**, Ekdoseis Skai, 2009; Kostis Zaharias, **Eleftherios Venizelos: O Anamorftis tis Ellados**, Dromon, Athina, 2007.

⁵⁰ Svoronos, **a.g.e.**, s. 80.

⁵¹ İç ve dış politikada dinamik yaklaşımlar sergileyen Venizelos, Yunanistan'ın ekonomik ve sosyal refahı için çalışarak ülkenin kalkınması için gerekli olan atılımlara öncelik vermiş ve 1911 Anayasasıyla Yunanistan'da çağdaş bir hukuk bir devleti kurmayı başarmıştır. Nikolaos Bloudanis, **İstoria tis Syghronis Elladas 1828-2012, Mythoi kai Pragmatikotites**, Kserolas, Patmos, 2013, s. 62; Svoronos, **a.g.e.**, s. 83; Clogg, **a.g.e.**, s. 98.

⁵² **BCA**, 030.01/134.874.7, s. 10.

⁵³ Clogg, **a.g.e.**, s. 79.

⁵⁴ Bloudanis, **a.g.e.**, s. 53. İoannidou'nun Kral Konstantinos'u anlattığı kitabı da 12. Konstantinos adını taşımaktadır. Bkz. İoan. İoannidou, **Konstantinos IB'**, Ekdoseis Gkovosti, Athinai, (t.y.)

⁵⁵ Bloudanis, **a.g.e.**, s. 53. Konstantinos'un öğretmenlerinden birisi de, Yunan milliyetçiliğinin ve Megali İdea'nın kuramcılarında biri olan Konstantinos Paparrigopoulos'tur. **A.g.e.**, s. 52.

bununla birlikte, Berlin Harp Akademisi'nde öğrenim gören ve Alman İmparatoru II. Wilhelm'in kız kardeşi Sophia ile evli olan Konstantinos'un,⁵⁶ Alman disipliniyle yetişme tarzı ve Almanya ile olan akrabalığının doğal bir etkisi olarak, özellikle ülkesinin dinamikleriyle ilgili konularda daha ılımlı ve realist olduğunu⁵⁷ söylemek mümkündür.

Siyasi hayattan uzak kalma konusunda babasıyla aynı fikirde olmayan Kral Konstantinos, Balkan Savaşları sona erdiğinde, kardeşleri Prens Georgios ve Prens Nikolaos'un teşvik ve tahrikleriyle Yunanistan'ın zengin ailelerine mensup eski politikacılarını etrafına toplamış ve Venizelos'a karşı bir cephe oluşturmuştur. Bu tarihten itibaren Saray mensupları ile yakınları, ülkenin siyasi, toplumsal ve ekonomik hayatına müdahaleye başlamışlardır.⁵⁸

Kral Konstantinos'un Venizelos'a olan karşıtlığı, Birinci Dünya Savaşı yıllarında daha belirgin bir hal almıştır. Birinci Dünya Savaşı'nı, Megali İdea'nın uygulanabilirliği açısından bir fırsat olarak değerlendiren ve Yunanistan'ın savaşa İngiltere ve Fransa yanında girdiği takdirde amacına ulaşacağını düşünen Venizelos'a karşı, Kral Konstantinos Yunanistan'ın savaşa girmeyip tarafsız kalmasını savunmuştur. Konstantinos ile Venizelos arasında Birinci Dünya Savaşı'na katılma konusundaki görüş ayrılığı, bir süre sonra ülkede ciddi boyutlarda bir toplumsal kamplaşmanın tohumlarını atmıştır. "*Ethnikos Dihasmos/Ulusal Bölünme*" olarak Yunan literatürüne geçen bu kamplaşma, Yunan Başbakanı ile Yunan Kralı'nın dış politikada farklı yönelimler sergilemelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ideolojik anlaşmazlığın bir ürünüdür.⁵⁹

Ulusal bölünme ile birlikte Megali İdea'nın, Yunan ulusunun egemen ideolojisi olmaktan çıktığını söylemek mümkündür.⁶⁰ Nitekim ulusal

⁵⁶ Bu evlilik, Yunanistan veliadını Almanlarla akraba yaparken, Balkan Savaşları'nın ardından Kayzer'in, Konstantinos'a Alman ordusunun onursal mareşali unvanını vermesi de bu yakınlığı pekiştirmiştir. *A.g.e.*, s. 53.

⁵⁷ *A.g.e.*, s. 53-54.

⁵⁸ *BCA*, 030.01/134.874.7, s. 17-18. Saray'ın siyasi hayata müdahalesi, 1922 yılında Nikolaos Plastiras'ın İhtilal Komitesi tarafından Kral Konstantinos'un tahtından indirilmesi ile neticelenecektir. Aynı belge.

⁵⁹ Ulusal Bölünme ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, "Yunanistan'da Ulusal Bölünme ve Birinci Dünya Savaşı'na Giriş", **II. Uluslararası Tarih Sempozyumu: 100. Yılında Birinci Dünya Savaşı**, 16-18 Ekim 2014, (Ed. Prof. Dr. Mustafa Daş vd.) İzmir, 2015, s. 347-360.

⁶⁰ Kral Konstantinos ile Venizelos arasındaki görüş ayrılığının temel sebebini Venizelos'un İngiltere ve Fransa'ya olan yakınlığı ve bu devletlerin Yunanistan'ın yayılcı politikalarını destekleyeceği düşüncesinin yanında, Kral Konstantinos'un Almanya ile olan akrabalığı nedeniyle Almanya'nın askeri yeteneklerine daha çok güvenmesi, ancak

bölünmenin temel çatışma noktalarından birini oluşturan Megali İdea, bu yıllarda Venizelos'un sahip çıktığı bir politika olarak yeniden şekillenirken, Megali İdea ilkeleriyle yetiştirilmiş biri olarak Konstantinos, bu politikayı yayımlıcalık bağlamında değil, ülkenin gelişmesi anlamında yorumlayarak "*küçük fakat saygın Yunanistan*"⁶¹ düşüncesini savunmuştur. Ulusal boyutta bir kutuplaşmayı doğuran görüşlerdeki bu ayrılık, bir süre sonra Yunan halkında monarşiden yana olanlar ile cumhuriyeti destekleyenler çekişmesine dönüşecek ve yıllar sonra farklı bir boyut kazanarak İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki iç savaşta kendini daha şiddetli gösterecektir.

Konstantinos ile Venizelos arasındaki kutuplaşma, siyasi arenada birinin diğerini yenmesiyle çözülecek bir savaş halini alınca, Kral Konstantinos, İtilaf Devletleri'nin de baskısıyla 1917'de Yunanistan'ı terk etmeye zorlanmıştır.⁶² Ardından Yunan Krallığı tahtına Konstantinos'un ikinci oğlu Aleksandros geçirilmiş ve Yunanistan Müttefikler safında 15 Eylül 1918'de savaşa girmiştir.⁶³

Büyük Yunanistan düşünüyü gerçekleştirmek üzere İtilaf Devletleri yanında Birinci Dünya Savaşı'na giren Yunanistan, Osmanlı Devleti'nin savaştan yenik çıkmasıyla ilk kez Megali İdea'yı gerçekleştirebilme imkânına kavuşmuştur. Öte yandan 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nın imzalanması, Yunan ordusunun Anadolu'daki işgal hareketinin en büyük savunucusu olan Venizelos'un iç politikada güç kaybının önüne geçememiştir. Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından iki ay sonra Kral Aleksandros, evcil bir maymunun kendisini ısırması sonucu yaşamını yitirmiş ve kralın ölümüyle ulusal bölünme yeniden alevlenmiştir. Kasım 1920'de yapılan seçimler Venizelos'un aleyhine sonuçlanarak Kral Konstantinos ülkeye geri dönmüştür. Seçim sonuçları, Yunan halkının yaklaşık on yıldır savaş halinde olmasına ve izlenen yayımlıca politikaya karşı olan tepkisini göstermesi açısından önemlidir.⁶⁴ Bununla birlikte seçimi "*küçük fakat saygın Yunanistan*" düşüncesindeki Kral yanlılarının kazanmasına rağmen, Anadolu'dan ordularını çekmemiş olmaları düşündürücüdür.⁶⁵

Yunanistan'ın savaşa Almanya tarafında girdiği takdirde İngiliz donanması karşısında pek şansı olmadığını düşündüğünden dolayı tarafsız kalmayı tercih etmesi oluşturmaktadır. Clogg, **a.g.e.**, s. 108-110.

⁶¹ **A.g.e.**, s. 112.

⁶² Bloudanis, **a.g.e.**, s. 68.

⁶³ Svoronos, **a.g.e.**, s. 89.

⁶⁴ Zaharias, **a.g.e.**, s. 111; Clogg, **a.g.e.**, s. 119-120.

⁶⁵ Nitekim Kral yanlılarının, iktidara geldikten sonra Anadolu'daki savaş kampanyasını sürdürmeyi planladıkları ortaya çıkmıştır. Clogg, **a.g.e.**, s. 120; Alexander Anastasius

Öte yandan Yunan siyasi tarihi açısından bir dönüm noktası niteliğinde olan 1922 “*Küçük Asya yenilgisinden*” Kral ve yandaşları sorumlu tutulurken, o dönemde iktidarda olmayan Venizelos da Megali İdea anlayışının bir sonucu olarak başlayan işgalin başarısızlığının yükünü taşımaktan kurtulmuştur.⁶⁶

3- Cumhuriyetten Anayasal Monarşiye

Yunanistan’ın “*Küçük Asya*”da uğradığı yenilgi, cumhuriyete giden yolda önemli bir kırılmadır. Bu yenilgiyle birlikte bir milyona yakın Anadolu Rum’u da Batı Anadolu topraklarından çekilen Yunan ordusunun peşi sıra Yunanistan’a sığınırken, Yunanistan’da Venizelos yanlısı bir askeri darbe⁶⁷ gerçekleştirilerek Kral ikinci kez ülkeden ayrılmaya zorlanmıştır. Ardından kurulan askeri mahkemede, Batı Anadolu topraklarında yaşanan yenilgiden dolayı suçlu bulunan üst düzey askerler ile siyasiler için idam kararı verilmiştir.⁶⁸ Eylül 1922’de, darbenin hemen ardından ülkeden sessizce ayrılan Kral Konstantinos’un yerine büyük oğlu II. Georgios geçmiş, birkaç ay sonra da Konstantinos sürgünde bulunduğu Palermo’da yaşamını yitirmiştir.⁶⁹

Kral II. Georgios ise 25 Mart 1924’te cumhuriyetin resmen ilan edilmesiyle tahttan indirilmiş ve ülkeden ayrılmıştır.⁷⁰ 1924-1935 yılları arasında Yunanistan cumhuriyet rejimi ile yönetilmiş, ancak siyasal bunalımların giderilememesi üzerine 1935 yılında referanduma gidilerek Yunanistan’da yeniden anayasal monarşi kurulmuştur. Burada dikkati çeken nokta, halk oylaması yoluyla cumhuriyetin kaldırılması ve kralın ülkeye yeniden dönüşünün sağlanmasıdır.⁷¹

İşte Ekim 1935’te (Tsaldaris iktidarı döneminde) gerçekleşen halk oylaması sonucu 1924’ten beri Yunanistan dışında olan Kral II. Georgios

Pallis, *Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)*, (Çev. Orhan Azizoğlu), YKY, İstanbul, 1995, s. 53.

⁶⁶ Pallis, *a.g.e.*, 43-44.

⁶⁷ 1909’daki askeri darbeye de katılan Albay Nikolaos Plastiras ile Albay Gonatas ve Amiral Fokas liderliğinde gerçekleştirilmiştir. Kaynaklarda darbeyi gerçekleştirenlerin “İhtilal Komitesi/ Epanastatiki Epitropi” olarak adlandırıldıklarına rastlanmaktadır. Konstantinos Svolopoulos, *İ Elliniki Eksoteriki Politiki 1900-1945*, 9.B., Estia, Athina, 2002, s. 169; Clogg, *a.g.e.*, s. 126.

⁶⁸ Clogg, *a.g.e.*, s. 125-126.

⁶⁹ Stylianos Gonatas, *Apomnimonevmata 1897-1957*, Athinai, 1958, s. 262.

⁷⁰ Svoronos, *a.g.e.*, s. 94.

⁷¹ Buna benzer bir başka gelişme 1967-1974 cunta idaresinden sonra yaşanmıştır. 1974’te kralın ülkeye yeniden dönüp dönmemesi konusunda yapılan halk oylamasında, halk bu defa kralın ülkeye dönmemesini istememiş ve 1974’ten itibaren Yunanistan cumhuriyetle yönetilmeye başlamıştır.

ülkesine dönmüş,⁷² Yunanistan'da anayasal monarşi dönemi yeniden başlamıştır.⁷³ Kralın dönüşü Yunanistan için önemli bir kırılmadır. Kral geçici olarak Konstantinos Demertzis'i hükümeti kurmakla görevlendirmiş, Demertzis'in 1936'da ölümü üzerine Kral II. Georgios başbakanlık görevini sağ kanattan, kral yanlısı General İoannis Metaksas'a vermiştir.⁷⁴ Bu dönemde Kral, kendine yakın siyasetçileri devlet düzeyinde önemli görevlere atamış, başka bir deyişle otoritesini güçlendirmiştir. Ayrıca II. Georgios, babasından miras aldığı Venizelos karşıtı mücadeleyi muhafazakâr ve diplomatik bir şekilde devam ettirmiştir.⁷⁵

Metaksas döneminde, yani 1936-1941 yılları arasında, 1932'den beri devam eden siyasal istikrarsızlık sona ermiş, ordu ve kraliyetin dayanışma halinde bulunduğu, Metaksas kontrolünde bir dikta rejimi kurulmuştur.⁷⁶ Bir generalin Kral'ın desteği ile başbakanlık makamına getirilmesi, ancak başbakanın, iktidar döneminin ilerleyen safhalarında Kral'ın etkinliğini yok sayarak kendini tek güç haline getirme eğilimi, onun, "*Kralın Faşist Frankenstein*"'ı olarak nitelendirilmesine yol açmıştır.⁷⁷

Kral'ın büyük desteğiyle başbakan olan Metaksas'ın 1941'deki ölümü, Kral ve kraliyetin varlığını koruması bağlamında bir açılım sağlamıştır. Ancak Yunanistan'ın 1940'ta İtalyan işgali, Metaksas'ın ölümünün ardından

⁷² Kraliyetin yeniden tesis edilmesi konusunda, 1933 yılında Türkiye'nin Atina Elçiliğinden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir rapor dikkati çekmektedir. Yunanistan'da her sene "İstanbul'un düşüşünün" yıldönümünde bazı ayinler düzenlendiğinden bahsedilen belgede, 1933 yılında Ethniki Politiki Etaireia (Milli Siyasi Cemiyet) tarafından organize edilen merasime dört hükümet üyesinin iştirak ettiği ve eskiden yalnızca bir matem ayininden ibaret olan bu merasimin bu sene siyasi bir mahiyet kazandığı ifade edilmekte ve Yunanistan'da anayasal monarşiye geçişin birtakım sinyallerinin verildiği dile getirilmektedir. *BCA*, 030.10/255.716.19.

Hatipoğlu, *a.g.e.*, s. 188. II. Georgios'un 1935'te Yunan tahtına tekrar çıkışının ardından 1 Ocak 1936'da yeni yıl dolayısıyla Yunan halkına şükranlarını, iyi dileklerini ileten ve Yunan çıkarlarını koruyacağına dair sözünü içeren bildirisi için bkz. *Efimeris tis Kyverniseos tou Vasileiou tis Ellados*, Tevhos Proton, Arithm. Fyl. 1, Athina, 1 İanuariou 1936, s. 1.

⁷⁴ Clogg, *a.g.e.*, s. 142-143.

⁷⁵ *BCA*, 030.01/134.874.7, s. 19.

⁷⁶ Clogg, *a.g.e.*, s. 145. General Metaksas, başbakanlık görevinin yanı sıra dışişleri bakanlığı ve savaş bakanlığını da üstlenmiştir. Hatta hava ve bahriye bakanlıklarına da bakan atamayarak, bu iki görevi de idare etmiştir. Kanunen ayrı bakanlıklar olan savaş, hava ve bahriye bakanlıklarının fiilen tek bir kişinin idaresinde bulunması, Kral'a güven verirken, orduda venizelist subayların iş başına getirilmesine karşı alınmış bir önlem olarak da değerlendirilebilir. Bu sayede kraliyet ile ordu arasında bir güven ve dayanışma sağlanmaya çalışılmıştır. *BCA*, 030.10/256.720.21, s. 3-4.

⁷⁷ Mogens Pelt, *Tobacco, Arms and Politics: Greece and Germany from World Crisis to World War 1929-41*, Museum Tusculanum Press, Copenhagen, 1998, s. 190.

da Alman işgaline uğraması⁷⁸ sonucu, Kral ve hükümet görevlileri önce Girit'te İngiliz kuvvetlerine sığınmışlar, ardından savaş sonuna kadar Kahire ve Londra'da konuşlanmışlardır.⁷⁹ Bu süreçte kraliyet varlığını korusa da, gerek savaş gerekse işgal konusunda pasif bir tutum içinde bulunduğu dikkati çekmektedir. Bu döneme dair yapılan araştırmalarda Kral'ın eski yetki ve gücüne sahip olmadığı yorumu yapılabilir. Öte yandan Mihver işgali, Yunanistan'da sınıfsal çatışma, ekonomik, siyasal ve toplumsal bir karmaşaya yol açarak bir iç savaşın çıkmasına neden olmuştur. 1941-1945 ve 1945-1949 yılları arasında iki aşama halinde yaşanan bu kaos döneminin⁸⁰ ikinci aşaması, Yunan Kralı Yunanistan'a döndüğü zaman başlamıştır.

Yunan tarihinin önemli bir safhası olan iç savaşın temellerini, ulusal bölünmeye kadar götürmek mümkündür. Ulusal bölünme ilk tohumlarını 1900'lü yılların ilk çeyreğinde Venizelosçular ve Kralcılar ya da başka bir deyişle Cumhuriyetçiler ve Monarşi yanlıları olarak atarken, bu ayrılık, 1936'da iktidarı ele geçiren General İoannis Metaksas ile birlikte farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Soruna bu defa antikomünizm eklenmiştir. Bu dönemde komünistler monarşiye karşı güçlü tutumları ile bilinirlerken, kral yanlıları da doğal olarak antikomünizmi savunmuşlardır. Nitekim bu durum 1940'lı yıllarda yaşanan iç savaşla daha belirgin hale gelmiştir.⁸¹

İç savaş yıllarında Yunanistan bir yandan işgale direnirken, bir yandan da komünistler ve antikomünistler arasındaki şiddetli çatışmalara sahne olmuştur. Bu aşamada sürgündeki monarşi de komünistlerle uzlaşmaya varmak yerine, çatışma yolunu seçmiştir. Zira muhalefetle anlaşmak, bir bakıma, cumhuriyetin gelişmesine zemin hazırlayarak monarşinin güçlü egemenliğinin nihai sonu anlamına gelebilirdi.⁸²

1940'larda komünistlerle birlikte diğer bütün cumhuriyet yanlısı siyasi hareketlerin radikalleştiği göz önünde bulundurulursa, Yunanistan

⁷⁸ Yunanistan'da İtalyan ve Alman işgalinin bir özeti için bkz. Çağla Derya Tağmat, "Yunanistan'da Büyük Açlık ve Ege'de Yardım Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941-1942)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 46, (Güz 2010), s. 460-465.

⁷⁹ John S. Koliopoulos, Thanos M. Veremis, **Modern Greece: A History since 1821**, Wiley-Blackwell, 2010, s. 111.

⁸⁰ Yunan iç savaşı ile ilgili bir çalışma için bkz. Pınar Selçuk Özgür, **Anılarda Yunanistan'da İç Savaş**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2013.

⁸¹ Kostas Messas, "Greece", (Ed. Cynthia Watson, Constantine P. Danopoulos), **The Political Role of the Military: An International Handbook**, Greenwood Press, London, 1996, s. 157.

⁸² Elias Themos, "Conflict and Prospects in Greek Politics", **East European Quarterly**, 8:2, 1974: Summer, s. 205.

üzerindeki egemenliğini ve gücünü yitirmek istemeyen Krallığın kaygısı daha iyi anlaşılabilir. Krallık bu dönemde sadece solu değil, liberal ve ılımlı muhafazakârları da dağıtmaya çalışmıştır.⁸³

4- Soğuk Savaş Döneminde Yunanistan'da Kraliyet

Yunanistan'da, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1947 yılında taç giyen Kral Paulos, siyasi partiler arasındaki rekabetin, ekonomik sıkıntılarının ve iç savaşın yaşanmakta olduğu bir dönemde krallık görevini sürdürmüştür.⁸⁴ Yunan Krallığı, 1950'li yıllarda özellikle iç politikada oldukça etkili bir siyaset izlemiştir. 1951-1967 yılları arasında ise Kral Paulos'tan ziyade Kraliçe Frederika'nın Yunan iç politikasındaki etkisi göze çarpmaktadır. Bu dönemde Kraliçe'nin tutumu Yunan ordusunda dayanıksızlık ve kararsızlık yaratırken, bu durum, 1967'de Kral karşıtı subayların gerçekleştireceği ve 7 yıl sürecek olan cunta yönetiminin hazırlayıcısı olmuştur.⁸⁵

Öte yandan bu dönemde Yunanistan'ın Batı Bloku'na eklenmesinin yanı sıra, Krallığın ve siyasi sahnede sağ kanadın egemenliği ile ABD etkisinde sınırlı bir demokratik sistemin uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir.⁸⁶ Bu dönemde ABD'nin, Yunan iç ve dış politikasının belirlenmesinde önemli ölçüde etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan Saray ve ordu da politika belirleme konusunda hükümet kadar söz sahibidir. Ordu da hükümet de Saray'a bağlıdır ve Saray ABD etkisi altındadır.⁸⁷ Dolayısıyla ABD'nin Saray ve orduyu da kontrolü altında tuttuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu çerçevede 1963 yılına kadar Yunanistan'da monarşi yanlısı sağ partiler iktidarda kalmıştır.

1960'lara bakıldığında, siyasal açıdan birtakım zayıflıkların ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Özellikle 1965'ten sonra liberal politikacıların Krallığın siyasal süreçteki rolünü sorgulayan tutumları ve muhafazakâr politikacıların da liberal muhaliflerini komünist-sol ile işbirliği yaptıkları konusunda itham etmeleri, bu dönemde baş gösteren siyasal istikrarsızlığın temel nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁸

⁸³ Aynı yer.

⁸⁴ Çiğdem Kılıçoğlu, Çağla D. Tağmat, "Türk-Yunan İlişkilerinde Son Dostluk Rüzgarları: Adnan Menderes ve Celal Bayar'ın Atina Ziyaretleri", **Başbakan Adnan Menderes'in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, (Yay. Haz. Talip Kabadayı, Dilşen İnce Erdoğan vd.), Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, 2012, s. 180.

⁸⁵ Dimitris Kitsikis, **İstoria tou Ellinotourkikou Horou (1928-1973)**, 2. B., Estia, Athina, 1995, s. 183.

⁸⁶ Thermos, **a.g.m.**, s. 206.

⁸⁷ D. George Kousoulas, "Greek Politics", **Balkan Studies**, 8:2, 1967, s. 414.

⁸⁸ **A.g.m.**, s. 417.

Yunanistan, 1965'ten itibaren iki yıl boyunca istikrarsız koalisyonlar tarafından yönetildikten sonra 21 Nisan 1967'de Albaylar Cuntası yönetime el koymuştur. Albaylar Cuntası, siyasi güçlerin geleneksel uzlaşmazlıklarına ordu tabanlı ve monarşik olmayan bir devlet otoritesi yoluyla bir alternatif oluşturmaya çalışmıştır. Rejim, 1967 öncesi siyasi güçleri dağıtarak yasadışı ilan etmiş ve partileri kapatmıştır. Geleneksel Yunan milliyetçiliği ve antikomünizm tarafından yönlendirilen rejimin, kırsal sosyoekonomik yönelimleri ve geleneksel kralcı üst sınıfa karşı temelde kültürel bir düşmanlığı bulunmaktaydı.⁸⁹

Bu dönemde Yunan tahtında, Kral Paulos'un 1964'teki ölümünün ardından yerine geçen oğlu II. Konstantinos oturmaktaydı. Cunta'nın yönetime el koymasının ardından Kral'ın yeni hükümeti meşrulaştırması, onun darbecilerle işbirliği içinde olduğunu düşündürmektedir. Ancak gerçekleştirilen darbenin Kral'ın isteği doğrultusunda olmadığını veya bilgisi dışında olduğunu Aralık 1967'deki Kralın karşı darbe girişimi de kanıtlamaktadır. 21 Nisan darbesinin Kral'ın bilgisinin dışında gelişmiş olma ihtimalinin yanı sıra, Kral'ın darbe hükümetini meşrulaştırmasından dolayı 21 Nisan darbecileriyle işbirliğine gittiği gerçeğini de göz ardı etmemek gerekmektedir.

1967 Aralık ayında Kral II. Konstantinos Albaylar Cuntası'nı düşürmeye yönelik bir karşı darbe girişiminde bulunmuştur. Başarısızlıkla sonuçlanan bu girişim, Kral'ın ülkeden ayrılmasına neden olurken, 134 yıllık monarşinin de fiilen sonunu getirmiştir.⁹⁰

Öte yandan Mayıs 1973'te Deniz Kuvvetlerindeki bir grup subayın Cunta'ya karşı ayaklanması, Silahlı Kuvvetler içindeki rejim karşıtlığını ortaya çıkarması açısından oldukça önemli bir gelişmedir. Ayaklanmanın, sürgündeki Kral II. Konstantinos'a bağlı subaylar tarafından gerçekleştirilmesi, Kral'ın olayla bağlantısı olabileceğini akıllara getirirken, Cunta lideri Georgios Papadopoulos 1 Haziran 1973'te Kral'ın görevden alındığını açıklayarak başkanlık sistemine dayalı parlamenter cumhuriyetin kurulduğunu ilan etmiştir.⁹¹ Kral'ın ülkeye dönüp dönmemesi konusunda 1974 yılında Cunta devrildikten sonra yeniden bir halkoylaması yapılacak ve bu halkoylamasıyla monarşi resmen kaldırılacaktır.

⁸⁹ Thermos, **a.g.m.**, s. 203; Meletis Meletopoulos, **İ Diktatoria ton Syntagmatarhon: Koinonia, İdeologia, Oikonomia**, 3.B., Ekdoseis Papazisi, Athina, 2008, s. 52.

⁹⁰ Clogg, **a.g.e.**, s. 211.

⁹¹ Koliopoulos ve Veremis, **Modern Greece**, s. 146; Clogg, **a.g.e.**, s. 204. 1 Haziran 1973'te cumhuriyetin ilanı için bkz. **Efimeris tis Kyverniseos tis Ellinikis Dimokratias**, Tevhos Proton, Arithm. Fyl. 118, Athina, 1 İouniou 1973, s. 1067-1068.

Sonuç

Yunanistan'da kraliyet kurumunun ortaya çıkışı, 19. yüzyılın büyük güçleri tarafından bağımsızlığın kabul edilmesine karşılık Yunanistan'a dayatılan bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Nitekim bu dönemde bağımsız ve cumhuriyet rejimiyle yönetilen bir Yunanistan fikri, dönemin monarşiyle idare edilen büyük güçleri tarafından pek kabul edilebilir bir durum değildir.

Ancak ülkede Avrupa kraliyet soyuna mensup bir sınıfın bulunmayışı, büyük güçleri Yunanistan'a kral aramaya itmiştir. Yunanistan'da kraliyet kurumunun oluşumu dış kaynaklı olmakla beraber, Yunan tahtına oturan kralların, zaman içinde Yunan kimliğini benimsedikleri dikkati çekmektedir. Yunanistan'ın ilk kralı Otto ve ardından tahta çıkan I. Georgios örnekleri bile, Yunan ulus bilincine ters hareket etmemiş, aksine büyük bir Yunan ülkesi yaratma projesine dönük üretilen yeni politikalara sahip çıkarak bu yönde çaba harcamışlardır. Bu dönemde siyasi hayata yönelik ciddi müdahaleleri bulunmayan monarşi kurumu, ilerleyen süreçte, özellikle 20. yüzyılda yaşanan iç ve dış gelişmelerin etkisiyle siyasete de dâhil olmaya başlamıştır.

Yunanistan'daki iç politik gelişmeler ve dış politikadaki kırılmaların, kraliyetin iniş ve çıkışıyla paralellik taşıdığını söylemek mümkündür. Birinci Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkan kutuplaşmada Kral'a karşı kazanan taraf Venizelos olmuş, Kral sürgüne gönderilmiş, Venizelos gibi önemli bir siyasetçinin etkisini yitirmesiyle Kral Yunanistan'a geri dönmüş, 1922'de gerçekleştirilen darbeyle Kral yeniden sürgüne gönderilmiştir. Burada aslında dikkati çeken nokta, Yunanistan'ı ikiye bölen Cumhuriyetçiler ve Kralcılar çekişmesinde, bunlardan herhangi birinin güçlenmeye başladığında, ötekinin Yunanistan sınırları dışına çıkmasının alışıldık bir manzara olarak değerlendirilmesidir. Aynı bağlamda 1935 yılı Kraliyet açısından bakıldığında önemli bir dönemdir. İşte bu dönemde Venizelos'un yurtdışında olduğunu belirtmek yine az önceki analizi desteklemektedir. İkinci Dünya Savaşı gibi küresel bir olay ise yine Yunanistan'da Kral'ın Kahire'ye gitmesi gibi bir sonucu doğurmuştur. Yerel anlamda ise Yunan iç savaşının birinci aşamasının bitiminde Kral ülkesine dönmüştür. Ancak bu dönüş, iç savaşın ikinci aşamasının çıkmasını engelleyememiştir.

1941 öncesinde Cumhuriyetçiler-Kralcılar şeklinde belirginlik gösteren anlaşmazlık, Kral'ın 1945'te Yunanistan'a dönmesi ve Yunan iç savaşında büyük güçlerin de söz sahibi olmasıyla farklı bir nitelik kazanmıştır. İç savaş konusunda büyük devletlerin müdahalesi sonucu Yunanistan'da monarşiye müdahale, uluslararası bir boyut kazanmıştır.

1950’li yıllarda ise Kral’dan çok Kraliçe’nin- Frederika- ordu üzerindeki denetim ve yetkisi gözlerden kaçmamaktadır. Bu döneme damgasını vuran uluslararası gelişme Yunanistan’ın Batı Bloku’na dâhil olması iken, Kraliyet de buna önemli ölçüde destek vermiştir. Aslında İkinci Dünya Savaşı’ndan önce iç politikada alınan kararlarda İngiltere’nin rolü ve etkisi büyükken, 1945 sonrası İngiltere’nin yerini ABD almış ve ABD, Yunanistan’ın hem iç politikasında hem de dış politikada aldığı kararlarda saray ve hükümet dâhil olmak üzere hemen her alanda etkisini hissettirmiştir. Bu çerçevede Yunan siyasi geleneğinin dış etkiye hep açık olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Öte yandan ordu bu dönemde saraya bağlılığını sürdürmüş, ancak 1967 yılında gerçekleşen darbe ile öncesinde Cumhuriyetçiler-Kralcılar şeklinde varlık gösteren anlaşmazlık, bu tarihten sonra yerini ordu ve kraliyet çatışmasına bırakmıştır.

Siyasal açıdan ise Yunanistan’da kraliyet sağ kanadın temsilcisi konumunda olmuş ve siyasi istikrarsızlık dönemlerinde kraliyetin siyasette etkinliği artmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01/134.874.7.

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10/255.716.19.

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10/256.720.21.

Resmi Yayınlar

Efimeris tis Kyverniseos tou Vasileiou tis Ellados, Arithm. 1, Nafplion, 16/28 Fevrouariou 1833.

Efimeris tis Kyverniseos tou Vasileiou tis Ellados, Tevhos Proton, Arithm. Fyl. 1, Athina, 1 İanouariou 1936.

Efimeris tis Kyverniseos tis Ellinikis Dimokratias, Tevhos Proton, Arithm. Fyl. 118, Athina, 1 İouniou 1973.

“Protocol of Conference Between Great Britain, France, and Russia, Relative to the Independence of Greece”, **The American Journal of International Law**, Vol. 12, No. 2, Supplement: Official Documents (Apr. 1918).

Kitaplar

Armaoğlu, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, 6. Basım, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010.

- Bloudanis, Nikolaos, **Ístoria tis Syghronis Elladas 1828-2012, Mythoi kai Pragmatikotites**, Kserolas, Patmos, 2013.
- Clogg, Richard, **Modern Yunanistan Tarihi**, (Çev. Dilek Şendil), İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- Dimacopoulos, George D., **Greek Orders and Medals**, Vol. I, Spink, 1961.
- Gonatas, Stylianos, **Apomnimonevmata 1897-1957**, Athinai, 1958.
- Gürel, Şükrü S., **Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993.
- Hatipoğlu, M. Murat, **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.
- Hobsbawm, Eric, **Devrim Çağı (1789-1848)**, (Çev. Bahadır Sina Şener), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000.
- Ioannidou, İoan., **Konstantinos IB'**, Ekdoseis Gkovosti, Athinai, (t.y.)
- Jusdanis, Gregory, **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi**, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul, 1998.
- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, C. V, 9. Basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Kerofilas, C., **Eleftherios Venizelos: His Life and Work**, London, 1915.
- Kitsikis, Dimitris, **Ístoria tou Ellinotourkikou Horou (1928-1973)**, 2. Basım, Estia, Athina, 1995.
- Koliopoulos, John S., Thanos M. Veremis, **Modern Greece: A History since 1821**, Wiley-Blackwell, 2010.
- _____, **Greece The Modern Sequel (From 1831 to the Present)**, Hurst&Company, London, 2002.
- Lewis, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Metin Kıratlı), 5. Basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- Meletopoulos, Meletis, **İ Diktatoria ton Syntagmatarhon: Koinonia, İdeologia, Oikonomia**, 3. Basım, Ekdoseis Papazisi, Athina, 2008.
- Millas, Herkül, **Yunan Ulusunun Doğuşu**, 2. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
- Ortaylı, İlber, **Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi**, 2. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
- Özkırmı, Umut, Spyros A. Sofos, **Tarihin Cenderesinde, Yunanistan ve Türkiye'de Milliyetçilik**, (Çev. Sezin Tekin Özşakıncı, Özlem Bülbül), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

- Pallis, Alexander Anastasius, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, (Çev. Orhan Azizoğlu), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Papageorgiou, Stefanos P., **Modern Yunan Tarihinden Kesitler**, (Çev. Murat İssi), Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2015.
- Pelt, Mogens, **Tobacco, Arms and Politics: Greece and Germany from World Crisis to World War 1929-41**, Museum Tusulanum Press, Copenhagen, 1998.
- Rigos, Alkis, **İ Defteri Elliniki Dimokratia 1924-1935**, Themelio, Athina, 1999.
- Sander, Oral, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü**, 9. Basım, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2015.
- _____, **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e**, 29. Basım, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2015.
- Skopetea, Elli, **To Prototypos Vasileio kai i Megali İdea: Opseis tou Ethnikou Provlimatos stin Ellada (1830-1880)**, Ekdoseis Polytypo, Athina, 1988.
- Smith, Michael Llewellyn, **Yunan Düşü**, (Çev. Halim İnal), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002.
- Spyropoulos, Philippos C., Theodore P. Fortsakis, **Constitutional Law in Greece**, Kluwer Law International, Netherlands, 2009.
- Svolopoulos, Konstantinos, **İ Elliniki Eksoteriki Politiki 1900-1945**, 9. Basım, Estia, Athina, 2002.
- Svoronos, Nikos, **Çağdaş Helen Tarihine Bakış**, (Çev. Panayot Abacı), Belge Yayınları, İstanbul, 1988.
- Veremis, Thanos, **Megaloi Ellines, Tomos H', Eleftherios Venizelos**, Ekdoseis Skai, 2009.
- _____, **Valkania: Apo ton 19° os ton 21° Aiona, Domisi kai Apodomisi Kraton**, 6. Basım, Ekdoseis Pataki, Athina, 2008.
- Zaharias, Kostis, **Eleftherios Venizelos: O Anamorfotis tis Ellados**, Dromon, Athina, 2007.

Makaleler

- Kılıçoğlu Cihangir, Çiğdem, “Yunanistan'da Ulusal Bölünme ve Birinci Dünya Savaşı'na Giriş”, **II. Uluslararası Tarih Sempozyumu: 100. Yılında Birinci Dünya Savaşı**, 16-18 Ekim 2014, (Ed. Prof. Dr. Mustafa Daş vd.) İzmir, 2015.
- Kılıçoğlu, Çiğdem, Çağla D. Tağmat, “Türk-Yunan İlişkilerinde Son Dostluk Rüzgarları: Adnan Menderes ve Celal Bayar'ın Atina

Ziyaretleri”, **Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, (Yay. Haz. Talip Kabadayı, Dilşen İnce Erdoğan vd.), Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, 2012.

Kousoulas, D. George, “Greek Politics”, **Balkan Studies**, 8:2, 1967.

Messas, Kostas, “Greece”, (Ed. Cynthia Watson, Constantine P. Danopoulos), **The Political Role of the Military: An International Handbook**, Greenwood Press, London, 1996.

Psomiades, Harry J., “The Character of the New Greek State”, **Hellenism and the First Greek War of Liberation (1821-1830): Continuity and Change**, (Ed. Nikiforos P. Diamandouros, John P. Anton, John A. Petropoulos, Peter Topping), Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1976.

Tağmat, Çağla Derya, “Türk ve Yunan Kaynakları Çerçevesinde Megali İdea Değerlendirmeleri”, (Ed. Yeliz Okay), **Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014.

_____, “Yunanistan’da Büyük Açlık ve Ege’de Yardım Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941-1942)”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 46, Güz 2010.

Thermos, Elias, “Conflict and Prospects in Greek Politics”, **East European Quarterly**, 8:2, 1974: Summer.

Tezler

Selçuk Özgür, Pınar, **Anılarda Yunanistan’da İç Savaş**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2013.

Sözlükler

Babiniotis, Georgios, **Leksiko tis Neas Ellinikis Glossas**, 3. Basım, Kentro Leksilogias E.R.E, Athina, 2008.

